

TJERKGAAST

Geschiedenis en exterieur

De naam van het dorp Tjerkgaast, gelegen naast het Prinses Margrietkanaal, zegt al iets over de kerk, tsjerke en gaast. Een gaast is een natuurlijke hoogte. omdat het een grote gaast betrof, werd er een kerk gebouwd. of de eerste kerk een houten (kruis)kerk was, kan niet met stelligheid aangenomen worden. Er is tufsteen gevonden, dat van de voorganger van de huidige kerk is. Wijlen pastoor Kueter van Sloten heeft onderzoek gedaan en Tjerkgaast zou de belangrijkste parochie van een dekenaat geweest zijn (sinds de 12de eeuw). Zulks wijst op een zeer oude locatie. De oudste vermelding van de dorpsnaam is Harchgeest (1440). Dat zou (zoals Harich) op een heidens heiligdom kunnen wijzen. Enkele jaren later is het Tzerckgast of Zarcgast (1442). De huidige kerk is in 1703 gebouwd achter de oude tufstenen toren. Het bouwwerk was echter niet erg solide en de eerste verbouwing vond al in 1759 plaats. De oude toren was dusdanig slecht dat er iets moest gebeuren. Over de oude tufstenen kerk met een zadeldaktoeren, is weinig bekend. Een fraaie avondmaalsbeker uit 1650, die nu in bruikleen is in het Fries museum, laat een afbeelding van een éénbeukige kerk met een zadeldaktoeren van Tjerkgaast zien, met op de achtergrond twee huizen tussen bomen. De zilveren beker is gemaakt door Eelcke Wijntiens. (Merken: Leeuwarden, mt. E.V.:jl.T?). De toren werd met de bouw in 1703 afgeplet. Erbovenop werd een klokkenstoel geplaatst. Na de sloop van deze toren, in 1759, werd er op de kerk aan de westkant een kleine spits gezet. Daarin hangt de oorspronkelijke klok, die meer dan 428 jaar oud is en gegoten door Wilherminus Wegewart in 1577. Het heeft niet veel gescheeld of de klok was in de Tweede wereldoorlog omgesmolten.

De kerk is opgebouwd met eenvoudige kleine bakstenen. In 1941 was het nodig om aan de westkant een nieuwe muur te bouwen. Dat is aan de buitenkant goed te zien. opmerkelijk zijn de vele muurankers in de westgevel. Aan de oostkant is nog goed te zien dat een blind raam is gemaakt. Toen de eerste steen van deze kerk in 1703 gelegd werd, is daarvan een gedenksteen gemaakt en boven de classicistische ingang in een fronton geplaatst. De tekst luidt:

"Den 25 Juny 1703 heeft Bouwe, de oudste zoon van Dom. GERHARDUS SAMPLONIUS, Prediker alhier, de eerste steen van dese kerk gelegt".

Een tweede gedenksteen is ingemetseld naast de deur, en vertelt dat in 1941 de westgevel is vernieuwd. Te lezen zijn de namen van de kerkvoogden.

De kerk is jong, de plaats waar zich deze kerk bevindt is echter zeer historiek. Uit schaarse oude bronnen en opgravingen zijn veel aantoonbare feiten naar boven gekomen, dat het een zeer oude religieuze plek is. Bij de restauratiewerkzaamheden in 1946 stuitte men op een ringmuur om het kerkhof, van meer dan 25 zeer grote zwerfkeien aan de zuidkant van de kerk. Die liep in noordwestelijke/ zuidoostelijke richting met aan de zuidoostpunt een flauwe ronding naar het oosten. De stenen lagen ongeveer een meter beneden de kruin van de begraaf plaats. Bij werkzaamheden werden toen ook kogelpotten met menselijke resten gevonden. De gemetselde muur is in 2001 afgebroken en de grote stenen zijn goed zichtbaar gemaakt. Deze stenen zouden, volgens deskundigen, doelbewust geplaatst zijn. Hier zou een plek voor samenkomsten van de "oude Germanen" of heidenen geweest kunnen zijn. Bij het naar binnen gaan van de kerk loopt men (waarschijnlijk) over een deksel van roze zandsteen behorende bij de middeleeuwse sarcofaag die binnen staat. Op deze grafplaat zijn duidelijk een kruis en twee kromstaven te zien.

Interieur

In de zaalkerk met zijn gestukadoord, rondbogig plafond, vallen de dikke eikenhouten geverfde balken met kraagstukken op. Die zijn met houtsnijwerk tulpen versierd.

De zitbanken zijn één geheel, met een looppad aan weerskanten. De fraai gesneden eikenhouten preekstoel stamt uit de 17de eeuw en komt vermoedelijk uit de oude kerk. Hij is versierd met bladeren, sparappels en eikels en een vogel in het midden. Symbolen voor de opstanding. Het oude messing doopvont is later aan de preekstoel bevestigd. Het fraaie 17de eeuwse oude doophek met gewrongen balusters staat achterin de kerk. De twee aan weerskanten van de preekstoel gebrandschilderde ramen vertellen het scheppingsverhaal over de ark van Noach met de duif. De beide drieluiken aan de muren vertellen de geschiedenis van de kerk en laten bijbelse voorstellingen zien. De ramen zijn ontwerpen van de koster van deze kerk, Cor Booy. Hij schilderde zelf de beide drieluiken in 2001. In het koor liggen een aantal fraaie grafzerken met wapens uit de 17de en 18de eeuw. Tevens bevindt zich voor in de kerk de sarcofaag die in 1946 naast de kerk is opgegraven. Waarschijnlijk heeft in deze sarcofaag een bisschop of een belangrijk priester gelegen. Deze trogvormige sarcofaag is aan hoofd- en voeteneinde versierd met een kruis en kromstaven. Aan de west kant van de kerk werd in 1917 achterin een kraak gemaakt. Die

bedoeld was voor het houden van catechisaties. Die wordt nu gebruikt als vergaderruimte.

Orgel

In 1917 werd besloten op de kraak een orgel te plaatsen. In 1918 werd een tweedehands orgel geplaatst door de firma Bakker en Timmenga uit Leeuwarden. Voor vervoer, plaatsing en restauratie betaalde men f. 3000,=. Tijdens de diensten wordt het orgel bespeeld door een vaste organist. Het orgel heeft een manueel en een aangehangen pedaal. De dispositie is:

Cornet 3 sterk, Octaaf 2vt, Fluit 4vt, Bourdon 8 vt, Viola 8 vt, Prestant 8 vt, Ventiel.

A. I. Gildemacher-Oppenhuizen
2005

Literatuur:

- A. Algra, De Historie gaat door het eigen dorp. Deel 6, pagina 268-275. Leeuwarden, s.a.
- Theewis de Jong, Kerken rondom de toren. Jonkerslân 2003
- Ds. G. Groeneveld, Cultuur, Historisch rondje om de kerk van Tjerkgaast, Sint Nicolaasga, 2004
- Ut Eigen Gea Eerste jaargang, nu. 11, juli 1947
- Kees Kuiken, Middeleeuwse grafkisten uit Westerlauwers Friesland. In: De Vrije Fries 84 (2004) 9-28
- Muller, S. Fzn., Lijst van Goederen en rechten behorende aan de proosdij van St. Jan te Utrecht in de 15de eeuw.
In: - Korte mededelingen Oud-Vaderlandse Rechtsbronnen IV 296-306.